

Сонымен қатар, мұндай дәстүрлі мотивтердің маңыздылығын автор батыр тұлғасын мінсіздендіру мақсатында қолданылған деген тұжырым жасады.

Резюме

В данной статье рассматривается дуэль батыров перед основным сражением. Автор статьи подчеркивает, что ситуация, традиционно встречающаяся в эпических поэмах, создается для утверждения безупречности батыров. Выдвинутая концепция анализируется на материале отдельно взятых эпических текстов.

Resume

In the article the pre-battle duel between 2 warriors is investigated. The author claims that the situation which occurs in the epics is created to underline the warriors' perfection. The conception is analyzed on the basis of separate epic excerpts.

Йенер УНАЛ

Сүлеймен Демирел

атындағы университет докторанты

MEHMET AKİF ERSOY'UN ESERLERİNDE TÜRK TOPLUMUNUN PROBLEMLERİ VE ÇÖZÜM YOLLARI

Mehmet Âkif Ersoy, Cumhuriyet döneminde hakkında en fazla kitap ve makale yazılan şairlerimizdendir. Âkif, eserleriyle, şahsiyetiyle en çok araştırılan şair ünvanını hakkıyla kazanmıştır. Türk halkın en kötü zamanlarında, halkın yanında olmuş cemiyete her zaman iman ve azim vermiştir. Sanatını toplum için kullanarak, her durumda toplumun menfaatlerini gözetmiştir. Karakterinden taviz vermeyen yapısıyla Türk toplumuna rehber olmuştur.

"Safahat"ı okuduğunuzda Türk toplumunun Meşrutiyet ve Cumhuriyet yıllarında içinde bulunduğu sosyal, siyasi, kültürel, durumu görürsünüz. Âkif, eserleriyle toplumun aksayan yönlerini eleştirel bir bakışla cemiyete göstermiş ve bu aksayan yönlerin nasıl çözüleceğini de vermiştir.

Mehmet Âkif Ersoy'un Türk toplumunda ve edebiyatında diğer şair ve yazarlara nazaran apayrı bir yeri ve önem vardır. Âkif'e bu farklılığı veren en büyük özelliklerinden biri, onun yeni kurulan Türk devletinin milli marşını kaleme almasıdır. 12 Mart 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile Âkif'in şiiri "İstiklâl Marşı" olarak kabul edilmiştir. Bu mars Türk milletinin yaşam gayesini anlattığı milli bir yemindir.

Bir ulusun milli marşını yazabilen şair, içinde yaşadığı toplumun maddi ve manevi değerlerini kendi benliğiyle bütünleştiren bir şahsiyettir. Mehmet Âkif Ersoy'un doğduğu, yetiştiği yıllar Türk halkının buhranlı dönemleridir. Bu dönemde Türk halkı I. Dünya Savaşı, Balkan Savaşları, Kurtuluş Savaşları gibi

savaşlarda mücadele etmektedir. Bu savaşlar Türk toplumunda ağır ekonomik, siyasi,

sosyal aksamalara neden olmuştur. Âkif toplumun bu buhranlı yıllarını bizzat yaşayarak milletinin sıkıntılarını “Safahat” adlı eserinde dile getirmiştir.

Mehmet Âkif, Meşrûtiyet yıllarına hâkim olan “Servet-i Fünûn” edebiyat anlayışından farklı bir tutum sergilemiş sanatını cemiyet için kullanmıştır. “Servet-i Fünûn” sanatçılarındaki görülen dargın ve bedbin bir yapıya girmemiş yaşadığı dönemdeki toplumun dertlerini görmüş, onları şiirleriyle ortaya çıkararak sebep ve çarelerini halkına duyurmuştur.

II. Meşrutiyet ilan edilinceye kadarki döneme baktığımızda Türk şiiri bir duraklama içinde olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak “Servet-i Fünûn” dergisinin kapanması ve yönetimin baskısıdır. II. Mesrutiyet ilan edildikten sonra, özgür ortamın getirisi olarak Türk şiirinde hareketlenme başlar. II. Mesrutiyet döneminde şiir genelde sosyal, siyasi ideolojiler etrafında gelişmektedir. Böyle bir şiir ortamı içerisinde Batıyı tamamen kabul eden Fikret, Batının sadece ilim ve tekniğinin alınmasını isteyen islâmci Âkif vardır.

Âkif'e göre cemiyetin içinde bulunduğu bu kötü durumun sebeplerini aile kurumundaki ana ve babaların sorumsuzluğunda, cehalette, tefrikada görmektedir. Cemiyetteki bu kötü gidişatın en büyük sebebinin de Kur'an'ın yanlış anlaşılması ve islâm'ın ruhundan uzaklaşılması olarak tespit eder.

Müslümanlar dini tam olarak anlamamalarından dolayı, hurafelere kapılmışlar ve “Atalarımızdan böyle gördük.” anlayışını devam ettirerek cehaletin içine saplanmışlardır. Bu durum içerisinde mütefekkir geçinenler, edebiyatçılar takımında olanlar dahi vardır. Bu olumsuzluklardan kurtulmak için tek çıkar yolun “sadr-ı islâm” olduğunu cemiyete bildirir. Müslümanlar dini hakıyla anladıkları zaman bu kötü gidişatın duracağını belirtmektedir. Âkif'in şiirlerinin yaşadağı dönemi ve bu dönemdeki Türk toplumunu gerçekçi bir şekilde yansıttığıdır. “Safahat” bize göre II. Mesrutiyet yıllarının hem sosyoloji hem tarih hem de hisler kitabıdır ve bu özelliğini dünyanın sonuna kadar koruyacak olmasıdır.

Âkif'e göre insan olmak demek “çalışkan olmak” demektir. insanın her durumda azimle

şevkle çalışması gerektiğini ifade eder. Dünyada her şeyin çalıştığını tembellik ve miskinliğe düşenlerin sonunun pek hayırlı olmayacağına işaret etmiştir.

Meşrutiyet döneminin en önemli şairlerinden olan Mehmet Akif, yaşadığı dönemin İslâmiyet anlayışını eleştirel bir tarzda inceleyip, tespit ettiği sorunlara çözümler getiren toplumcu bir mütefekkiridir. Toplumdaki en büyük sorunlardan biri, dinin anlaşılması ve yanlış yorumlanması sorunudur. “Allah” kavramı, Müslümanların yanlış inanç sistemindeki merkez kavramdır. Kulun iradesini yaratan Allah, Müslümanlara göre kaderi de belirlemiştir. Müslümanlardaki bu yanlış tespit, beraberinde yanlış tevekkül anlayışını getirmiştir. Allah'ın mutlak

iradesinin temel alındığı bu düşünce Müslümanları tembelleğe, miskinliğe, atalete, sabırsızlığa, ümitsizliğe sürüklemiştir.

Her şeyi Allah'tan bekleyen insanlar, çalışmamanın bedelini körelerek ödemek zorundadır. Bu nedenden dolayı Âkif'in yaşadığı dönemdeki insanlar Batı medeniyeti karşısında ezilmişlerdir. Her alanda ilerleme gösteren medeniyetler Osmanlı toplumu üzerinde baskıcı bir tavırla halkı daha zor durumda bırakmışlardır.

Cemiyetin sorunlarından birinin de ahlak bozukluğu olduğunu söyleyen Âkif, ahlakın yok olmasını " mevt-i külli" milletin tamamen toptan yok olacağı neticesine götüreceğini ifade ederek islâm ahlakına geri dönülmesini söyler. "Toplum" bölümünde de belirtildiği gibi bir milleti ayakta tutan milletin kendi ahlakıdır.

Milleti oluşturan insanlar birlikte yaşadıkları mekânın tarihi ve coğrafyası ile ayrılmaz bir bütündür. Milletlerin yaşadıkları ortak tarihî hadiseler ve sahip oldukları kültür değerleri vardır. Bu yüzden milletler, sahip olduğu ortak değerler ve fertleri birbirine bağlayan kolektif şurdan ayırarak incelenemez.

Her milletin içinde aklına ve iradesine güvenen insanlar bir noktaya gelince kendini ve milletini tanımaya yönelir. Kendine, Ben kimim?, Nereden geldim?, Biz neden diğer milletlerden farklıyız?, Biz kimiz?, gibi soruları yöneltmeye başlar. Kendi mahiyetini anlamaya çalışır, sahip olduğu değerler bütününe özelliklerini öğrenmek, geleceği akli ve iradesiyle elde ettiği veriler ışığında aydınlatmak ve düzenlemek ister.

20. Yüzyıl başlarından itibaren de Türk aydınları millî romantik duyuş tarzıyla eserler vermeye, çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Millî romantik duyuş tarzıyla eserler veren şair ve yazarlar dolayısıyla halk bilimi ürünlerinden geniş bir şekilde yararlanmışlardır.

Akif ne folklor çalışmalarına katılmış nede bu konuda bir yorumda bulunmuştur. Hatta bahsettiğimiz akımlardan uzak kalmıştır. Fakat her zaman dediğimiz gibi Akif nev-i şahsına münhasır bir şahsiyettir. Her şey Akif'te, Akifçe bir tarz alır. Akif hissettiğini yaşayan bir adamdır. Halkın içinde doğup büyümesi, halktan biri olması, halkla iç içe yaşaması, halkın derdiyle dertlenmesi onu zaten halka ait olan her şeyde ilgilenmeye itmiştir. Akif, halkla bu içli dışlı oluşu sonucunda halkın dilini, üslubunu, kültürünü ve edebiyatını bir gözlemci ve araştırmacı gibi incelemiş ve ele almıştır. Tabii ki bunları bir bilim adamı gibi tasnif edip, sistematik bir şekilde derlememiştir. Çünkü o bir bilim adamı değil bir edebiyatçıydı.

Mehmet Akif'in eserlerinde halk kültürü ve halk edebiyatı materyallerine bolca rastlamaktayız. Özellikle tahkiye anlatma, hikaye sanatı Akif'in şiirlerinde sıkça başvurduğu bir türdür. Akif, hikayelerinde basit olaylar seçer; ayrıntılarına girerek anlatır. Mantık düzeni tutarı vakalar kurar. İkinci dereceden vakalarla da olayı bütünler. Seçtiği olaylarla ruh dünyası ve hayata bakış açısı arasında benzerlikler vardır. Mazlumları, musibetzedeleri, sahipsizleri, garibanları

hikayelerinde anlatır. Aristokrakları, rahat döşeginde her türlü insani kayıtlardan uzak insanları anlatmaz.

Akif altın yıldız kulelerde yaşamamıştır. Akif'i sokakta, meyhanede, kahvehanede, camide hasılı hayatın olduğu her yerde görebiliriz. Hayatla bu kadar içli dışlı olmanın sonucu itibariyle mensubu olduğu halkın deyimlerini, atasözlerini, argo ifadelerini, latif fıkralarını eserlerinde olağanüstü bir güzellikte kullanmıştır. Halk edebiyatının bu unsurları Akif'in şiirlerinde asla suni kalmaz. Bunları bir sarraf titizliğinde işleyen Akif, eserlerini bu unsurlarla bir nakkaş gibi örmüştür. Bunu o kadar güzel başarmıştır ki, Akif gibi ikinci bir edip gösterilemez.

Mehmet Akif, Tanzimat'tan bu yana toplumdaki gelişmelerin benimsendiği, taraftar bulduğu, halka hitap etmenin ancak onun diline kulak vermekle mümkün olabileceğinin anlaşıldığı bir dönemde tanınan, bilinen, saygı duyulan bir şairdir. O, bu durumun bilincinde olarak Türkçeyi yürekten benimsemiş, halk dilini saf ve süssüz bir biçimde, hüner göstermeden kullanma yolunu tutmuştur. Mehmet Akif böyle bir düşünce içinde toplumda yerini alır ve tanınırken bir yandan da Milli Edebiyat döneminin dil anlayışını dolaylı da olsa benimser. Dinine, gelenek ve göreneklerine bağlı bir şair için böyle bir ortamda yapılacak çok şey vardır. Bilhassa toplumda ki gelişmelerin yanı sıra baş gösteren dağılma ve bozulmalar onun için üzerinde durulmaya değer konulardandır. Öte yandan dönemin çeşitli tezleri karşısında onun da bir tezi vardır. Bu tezi, çevresinden aldığı kültür ve edindiği tecrübelerle başarılı bir şekilde savunmaya koyulmuştur. Bunu yaparken de açık ve anlaşılır bir dili kendine ilke edinmiştir. İslam dünyasına bağlı ve toplumcu bir yazar olarak Mehmet Akif, Doğu medeniyetinin üstünlüğünü savunur. Manzumelerinde buna engel teşkil eden taassubu, bâtı, bilgisizliği, tembelliği ve gericiliği yerer.

Mehmet Akif dilde ve edebiyatta yerini bulmuş, manzumelerini bu düşünceler çerçevesinde yazmaya başlamış ve dönemine göre oldukça ileride, yer yer halk motifleriyle örülmüş ve tamamen Türkçe mısralar yazmıştır. Şairin Türkçe sevgisi yanlıca manzumelerinin anlaşılması, düşüncelerinin taraftar bulması endişesinden kaynaklanmaz. Eğer böyle olsaydı, o yalnızca toplumu ilgilendiren şiirlerini Türkçe yazar, öteki konularda ise çok iyi derecede vâkif olduğu Osmanlıcaya dönerdi. Aslında onun böyle bir tutumu veya bir tercihi yoktur. Bir araştırmacı gibi gözlem ve incelemeye önem verir. Bir yere kapanıp hayal ederek şiir yazmaz. Ekseri halkın içinde gezer, halkın sahip olduğu her türlü motifi ayrıntılarına varıncaya kadar aklında tutar ve onları gerçeğe en uygun bir biçimde manzumelerine yansıtır. Şair özellikle savunduğu tez açısından toplumdaki aksaklıkları, kötülükleri tespit etmeye çalışır, kahveden tekkeye, meyhaneden camiye, köyden şehre gider, hayatın bütün sahnelerini sergilemeye çalışır. Halkı konuşturur, aydından cahile, çocuktan büyüğe bütün insanların düşüncelerine başvurur.

Mehmet Akif, Safahat'ın da Tanzimat'la birlikte başlayan bir ideali, yani —halkın anlayabileceği bir dil ile söyleyip yazmayı benimsemiş, amaç ve gaye olarak halkın anlayabileceği bir dil ile, halkın üslubu ile halkı aydınlatmaya çalışmıştır. Halk hem söylem itibari ile hem de konu itibari ile Safahat'ta kendini bulabilir. Halkın en çok itibar ettiği eserlerin başında gelmesi, bunun en büyük ispatıdır. Çünkü Akif'in eserinde halk; eti ve kemiğiyle, etiği ve estetiği ile diliyle ve diniyle, ölümü ve doğumuyla, kültürü ve edebiyatıyla, gecesiyle gündüzüyle yer almış, hatta yer almanın ötesinde bizatihi eserin yazarı olmuş ve orada konuşma hakkı elde etmiştir.

Akif üzerine ölü toprağı serpilmiş halkını tekrar uyandırmak için, her seviyedeki halkın anlayabileceği bir dil kullanmak gerektiğine inanmış ve bunu başarı ile yapmıştır. Safahat'ın diline dikkat edilirse, orada Tanzimat devrini yaşatan üsluptan başlayarak halkın en bilgisiz tabakalarının lehçelerine varıncaya kadar çeşitli bir dil kullanıldığı görülür. Bu saf Türkçe ile yazılan mısraların bir kısmı halkın tabii bir dille konuşurken kullandığı terimler, argolar ve ifade tarzlarıdır. Bunları Akif, herkesin anlaması için yazmıştır. Akif'i, milliyetçi ve halkçı bir Şair yapan yalnız milletin dertleriyle yanıp tutuşması değil, onun anlayacağı dil ve zihniyeti temsil eden bir mantıkla da konuşmuş olmasıdır. Siyasi alanda değil, fakat dil, terbiye, ahlak, töre, folklor, hukuk felsefe gibi edebiyata ver kültüre bağlı konularda kimsenin olmayacağı kadar millidir Akif. O, Türk milletinin millisidir.

Sonuç olarak Akif'in kalemını, toplumun huzuru ve kurtuluşu için kullandığını söyleyebiliriz. Akif, sanatın toplumun ahlâken yükseltilmesine hizmet etmesi gerektiğini düşünmüş ve bu düşüncelerini şiirlerine de uygulamıştır. Akif, toplumu iyiye yöneltmek için edebiyatı bir vasıta olarak görmüştür.

KAYNAKÇA

- 1- ABDULKADİROĞLU Abdülkerim ve Nuran Abdulkadiroğlu. **Mehmet Akif Ersoy'un Makaleleri**. Ankara, 1990.
- 2- OKAY, M. Orhan. **Mehmet Akif: Bir Karakter Heykelinin Anatomisi**. Ankara, 1989.
- 3- 15- TOPÇU, Nurettin. **Mehmet Akif**. 2. Baskı. İstanbul, 1998.
- 4- OKAY, Orhan; "Mehmet Akif'in Bazı Şiirlerinde Şekil-Muhteva Münasebetleri", Edebiyat ve Sanat Yazıları, İstanbul, 1990.
- 5- AKYÜZ, Kenan "Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923", İstanbul, 5.baskı, 1995.
- 6- M. Ertuğrul Düzdağ "Safahat", İstanbul, 1991.
- 7- AKTAŞ, Şerif; "Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş", Ankara, 1984.

Түйін

Түрік әдебиетінің көрнекті өкілі, ақын-жазушы қоғам қайраткері, халық қаһарманы Мехмет Акиф Эрсойдың ұлт азаттық идеялары мен

шығармалары ұлттық болмыс-бітім тұрғысынан қарастырылады. Мехмет Акиф Эрсойдың заман үні, отарлау саясатын сынға алған шығармаларының өзіндік шеберлігі, тың ізденістері көзқарасы. Отарлау саясаты кезінде түрік халқының ояна бастаған тұсында, оның ұлт-азаттық жолындағы күресі туын берік ұстап, халық өмірінің шындығы мен алдыңғы қатарлы идеясын жырлаған қоғамдық сананың бір түрі – түрік ұлттық әдебиеті болды.

Отаршылдыққа қарсы күрес, елдің тәуелсіз даму жолына түсуі, алдыңғы қатарлы елдерге теңелу, оқу-білім үйрену, халық тұрмысының ауыртпашылықтарын ашына сөз ету бүкіл дәуір әдебиетінің ерекшеліктеріне айналды. Түрік тарихындағы отарлау саясаты әдебиетке қалай әсер етсе, дінге, тілге де әсер етеді. Халқының жоғын жоқтау Мехмет Акиф Эрсойдың шығармаларының өзекті тақырыбына айналды.

Мехмет Акиф Эрсойдың шығармаларында халықтың бірлігін, отарлау саясатының түрік тарихына, әдебиетке тигізген кесепатын суреттейді және оларға шығу жолдарын көрсетеді.

Resume

In this article the place and role of Mehmet Akif Ersoy, national poet who has written national anthem, mentioned in the independence role. It is also tackled the difficulties, problems and agonies of the society and almost all nations and their influences on the language, traditions and social lives, and some solutions have been offered.

М. ӘЗІМХАН

М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының ғылыми қызметкері

ӘДЕБИЕТТАНУ ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ БАЙЛАНЫС: (Әдебиет сыншысы З.Серікқалиұлының ой-танымы хақында)

Адамның өмірдегі ізденістері, ғылым-білім жинауы өзінің және жан-жағындағылардың адамдыққа сай ғұмыр кешуі үшін қажет. Әдебиет сыншысы Зейнолла Серікқалиұлы бүкіл ғұмырын ізгілікке ұмтылумен өткізді. Әдебиеттану ілімі адамды насихаттау ілімі емес, насихатқа татитын сол адамнан не үйрендің және өз бойыңдағы кемшіліктерді түзеуге сол адам себепші бола алды ма? Мәселенің мәніне осы тұрғыдан қарағанда З.Серікқалиұлының «Алтын жамбы» (Алматы, 2001) атты кітабы ел тәуелсіздік алған тұста айтуға тұрарлықтай еңбек болды. Аллаһ оған разы болсын. Бұл кітап бойымыздағы кемшіліктерімізді түзеуге көмектесті. А.Байтұрсынұлы «лұғаты анық па, қажетті үлгі бола алатын ой айтылған ба?» дейді. З.Серікқалиұлы кітаптың алғашқы тұсаукесер сөзінде «... Жаңа мыңжылдықта адам шын мәнінде Адамға айналады. Бұл арада мен әбден ет-